

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

ЈЕВРЕЈИ

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Јелена Атанасијевић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
- Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Никола Бубања, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија
- Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
- Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
- Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
- Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
- Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
- Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредник

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, ванредни професор

Рецензенти

- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
- Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
- Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Катарина Мелић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Богуслав Зјелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
- Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
- Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
- Др Ала Татаренко, ванредни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XV међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(30–31. X 2020)

Књига II/1

ЈЕВРЕЈИ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2021.

САДРЖАЈ

1.

Nevena M. ĐAKOVIĆ

JASENOVAC: OD HOLOKAUSTA DO ŽRTVENOG NARATIVA / 17

Vesna S. PERIĆ

FENIKS JE ŽENSKOG RODA: (NE)MOGUĆNOST
ISCELJENJA TRAUME IZREČENE SOTTO VOCE / 25

Сашиа Ж. РАДОВАНОВИЋ

ЈЕВРЕЈСКО ПИТАЊЕ У НИЧЕОВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ / 35

Suzana J. MARJANIĆ

CHARLES PATTERSON I JACQUES DERRIDA
О HOLOKAUSTU ŽIVOTINJA / 43

Sabina S. GIERGIEL

NA MARGINI ISTORIJE: ŽIVOTINJE I HOLOKAUST U ROMANU
AVETI IZ JEDNOG MALOG GRADA IVANA IVANJIJA / 53

Бранислав М. ЖИВАНОВИЋ

ОДЛИКЕ ЕСЕЈИСТИЧКОГ СТВАРАЛАШТВА
ВАЛТЕРА БЕНЈАМИНА / 63

Милица М. КАРИЋ

ШОА/ХОЛОКАУСТ: КЊИЖЕВНОКУЛТУРОЛОШКИ ОДГОВОР / 77

Нађаиша П. РАКИЋ

ПОСТКОЛОНИЈАЛНО ПРОМИШЉАЊЕ ЕВРОПСКОГ ХОЛОКАУСТА / 93

Александра П. СТЕВАНОВИЋ

ЈЕЗИК БЕЗ ИДОЛА: ОД ВОДИЧА ЗА ЗБУЊЕНЕ
ДО РЕЧНИКА ТЕХНОЛОГИЈЕ / 109

2.

Светлана М. РАЈИЧИЋ ПЕРИЋ

ИДЕНТИТЕТ САВРЕМЕНЕ ИЗРАЕЛСКЕ ПОЕЗИЈЕ
ИЗМЕЂУ НЕОПСАЛМОДИЧНОГ И ПРОФАНОГ,
ЦИОНИЗМА И АКУЛТУРАЦИЈЕ / 121

Владимир Б. ПЕРИЋ

ПАЛИМПСЕСТ ПРОГОНА: ПРЕВЛАДАВАЊЕ АНТИСЕМИТИЗМА
У РОМАНУ ОЛГЕ ТОКАРЧУК КЊИГЕ ЈАКОВЉЕВЕ / 137

Јасмина М. АХМЕТАГИЋ

ТРАУМА НЕИЗРЕЦИВОГ И ОБЛИКОВАЊЕ ИДЕНТИТЕТА:
БЕСУДБИНСВО ИМПРЕА КЕРТЕСА / 147

Катарина Н. ПАНТОВИЋ
„ВЕРОВАТНО ЈЕВРЕЈИН” – ПИТАЊЕ ЈЕВРЕЈСТВА ФРАНЦА КАФКЕ / 157

Милош М. ЈОВАНОВИЋ
ЛЕСИНГОВ НАТАН МУДРИ И НЕМАЧКА
ФИЛОЗОФИЈА ПРОСВЕТИТЕЉСТВА / 169

Светлана В. СТЕВАНОВИЋ
АНТИСЕМИТИЗАМ У ДЕЛУ ПИЈА БАРОХЕ / 177

Милица С. СТАНКОВИЋ
БУЂЕЊЕ УНУТАР СНА: КАБАЛИСТИЧКА ТРАДИЦИЈА
У ПРОЗИ ХОРХЕА ЛУИСА БОРХЕСА / 189

Данијела М. ЈАЊИЋ
РАЗУМ И СТВАРНОСТ У РОМАНУ ЗАР ЈЕ ТО ЧОВЕК ПРИМА ЛЕВИЈА / 203

Андријана М. ЈАНКОВИЋ
ЈЕВРЕЈИН КАО СТРАНАЦ У НОВЕЛИ „ГОЈ”
(„UN GOÛ”) ЛУИЋИЈА ПИРАНДЕЛА / 213

Љиљана З. ПЕТРОВИЋ
ТРАУМА – МЕМОРИЈА И НАРАЦИЈА: А. БАРИКО И С. ЖАПРИЗО / 223

Татара В. VALČIĆ BULIĆ
JOURNAL D'UNE FEMME DE CHAMBRE D'OCTAVE MIRBEAU
ET L'ANTISÉMITISME DES ANNÉES 1900 EN FRANCE / 233

3.

Катарина В. МЕЛИЋ
HISTOIRE ET POSTMÉMOIRE: HISTOIRE DES GRANDS-
PARENTS QUE JE N'AI PAS EUS D'IVAN JABLONKA / 243

Јелена С. МЛАДЕНОВИЋ
АУШВИЦ ДАНАС – ОПРАШТАЊЕ КАО ПОМИРЕЊЕ И НЕМИРЕЊЕ / 253

Дејан Д. АНТИЋ
СТРАДАЊЕ НИШКИХ ЈЕВРЕЈА У КОНЦЕНТРАЦИОНОМ
ЛОГОРУ НА ЦРВЕНОМ КРСТУ (1941–1944) / 263

Јелена Д. LOPIČIĆ JANČIĆ i Ljubica M. VASIĆ
GENOCIDE AGAINST THE JEWS IN SERBIA IN 1941–1945 / 271

Александра Р. ПОПИН
ВИЦ О ЈЕВРЕЈИМА У ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИМА (ХУМОР И РАТ) / 283

4.

Aleksandar D. RADOVANOVIĆ
„ЈЕВРЕЈСКО ПИТАЊЕ” I ИМИГРАНТСКА КРИЗА У БРИТАНИЈИ
ПОЗНОГ ВИКТОРИЈАНСКОГ ДОБА / 295

Tomislav M. PAVLOVIĆ
ANTISEMITIZAM T. S. ELIOTA
ILI KO JE ZAPRAVO GOSPODIN BLAJŠTAJN / 309

Азра А. МУШОВИЋ

СА ДИСТАНЦЕ – СИЛВИЈА ПЛАТ, ПЕСМЕ О ХОЛОКАУСТУ
И ПИТАЊЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ „НЕ-ЖРТВЕ” / 319

Ана М. СИТАРИЦА

ЈЕВРЕЈСКО НАСЛЕЂЕ У ДРАМСКОМ СТВАРАЛАШТВУ
ХАРОЛДА ПИНТЕРА / 331

Андрија З. АНТОНИЈЕВИЋ

АКТУЕЛНОСТ ХОЛОКАУСТА У ДРАМИ ПЕПЕО
ПЕПЕЛУ ХАРОЛДА ПИНТЕРА / 329

Александра З. СТОЈАНОВИЋ

ХИБРИДНИ ИДЕНТИТЕТ QUEER ЈЕВРЕЈА У ДРАМИ
АНЂЕЛИ У АМЕРИЦИ ТОНИЈА КУШНЕРА / 351

Violeta M. JANJATOVIĆ

DRUGI U DRUGOM SVETSKOM RATU: SLIKA ЈЕВРЕЈА У
ROMANU BALKANSKA TRILOGIЈА OLIVIЈЕ MENING / 363

Vorjanka Z. ĐERIĆ DRAGIĆEVIĆ

(POST)МЕМОРИЈА I НАРАСИЈА ТРАУМЕ: ZЛОКОВНИ
CRNI PSI ПЈАНА МАКЈУАНА / 373

Јелена М. ТОДОРОВИЋ ВАСИЋ

БРУНОВА ПЕРЦЕПЦИЈА ЈЕВРЕЈА У РОМАНУ ДЕЧАК
У ПРУГАСТОЈ ПИЦАМИ ЦОНА БОЈНА / 381

2

Светлана В. СТЕВАНОВИЋ¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет²
Одсек за филологију
Катедра за хиспанистику

АНТИСЕМИТИЗАМ У ДЕЛУ ПИЈА БАРОХЕ

У раду се преиспитују предрасуде о Јеврејима присутне у делу Пија Барохе, представника Генерације '98, у чијој мисли су препознатљиви трагови антисемитизма. Нарочиту пажњу посвећујемо роману *Дрво познања*, у ком је заступљена слика Јевреја као гротескних фигура, лицемера и утемељивача „материјалистичког раја”. Ослањајући се на то да је циљ представника Генерације '98 био да разоткрију „зла” Шпаније, указаћемо да Бароха у болешљивој домовини дијагностикује јеврејско наслеђе као проклетство које је утицало на назадовање исте. Трагајући за узроцима „проблема” Шпаније, Бароха ће оптужити семитски дух и семитску крв за контаминацију и дегенерацију шпанске нације. Бароха јеврејску заоставштину не сматра интегралним делом шпанске „вечне традиције”, већ страним елементом који представља претњу ибериским духу. Услед реченог, показујемо да овај шпански писац под јеврејским подразумева културу која је одраз негативних вредности које треба искоренити из шпанског друштвеног поретка као предуслов за његову потенцијалну промену у будућности.

Кључне речи: Пио Бароха, антисемитизам, Јевреји, *Дрво познања*, Генерација '98

1. Генерација '98 и питање Јевреја

Једна од основних преокупација писца Генерације '98 јесте тема Шпаније. Како у есејима, тако и у фикционим делима Бароха, Асорин (*José Martínez Ruiz Azorín*), Ганивет (*Ángel Ganiwet García*), Унамуно (*Miguel de Unamuno*), Маесту (*Ramiro de Maeztu*), Мањадо (*Antonio Machado*) и др. критикују друштвено-политичку ситуацију у којој се Шпанија нашла крајем XIX века, а која је резултат декаденције започете три века раније (Секулић, Стевановић 2019: 89). Године 1898. Шпанија је потписала Париски споразум у складу са којим је изгубила своје последње колоније: Кубу, Порторико и Филипине. Овај догађај означен је као пораз Шпаније (*el desastre*), али је истовремено био и један од фактора који је допринео темељнијој расправи о шпанској историјској стварности. Лаин Ентралго (1948: 437) позива се на Асорина и наводи да је циљ писца Генерације '98 био оштра критичка анализа свега зарад буђења националне свести и савести и обнове Шпаније до које се могло доћи превасходно преко њене спознаје. Припадници Генерације '98 анализирају шпанску националну свест и њену прошлост у потрази за потенцијалним узроцима који су довели до декаденције и који су одговорни за заосталост Шпаније у односу на друге европске земље. Писци истовремено разматрају, сматра Дига (2007: 192), на који начин је могуће европеизовати Шпанију. За лоше стање у држави, „проблем Шпаније” (*el problema de España*), аутори не сматрају одговорним искључиво владаре, већ и традицију, друштвену

1 svetlana.stevanovic@filum.kg.ac.rs

2 Рад је настао у оквиру пројекта *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски, глобални оквир* (178018), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

идиосинкразију, незнање, необразованост, као и општу друштвену незаинтересованост за стварност која их окружује. Писци сматрају да бројне карактерне особине Шпанаца, као што су завист, егоизам и претерани индивидуализам онемогућавају друштвени напредак и регенерацију земље, при чему су неки од кључних проблема апатија, односно недостатак воље и духовна некомпетенција (Секулић, Стевановић 2019: 92). Припадници Генерације '98 такође доводе у питање постојање Бога, критикују мешање цркве у политички и друштвени живот Шпаније тог доба, а многи од њих изјашњавали су се као агностици. Кроз дела аутора који припадају овој генерацији видљиво је и преиспитивање о улози судбине у људском животу, као и о смислу живота на који имају песимистичан поглед, с обзиром на то да су многи писали под утицајем Шопенхауера.

У истом периоду у ком долази до врхунца политичке и идеолошке кризе, у Шпанији започиње просефардска кампања помирења између Сефарда и ове земље, на шта указује Алварес Ђиљиди (2002: 12). Вучина Симовић (2010: 162) наводи да се у основи ове кампање налазила политичка идеологија Емилија Кастелара (*Emilio Castelar*), те да је дивљење које је овај шпански историчар и политичар осећао према Сефардима утицало на „благонаклон став дела шпанских интелектуалаца и политичара” према овој групацији Јевреја. Предводник просефардске кампање био је Анхел Пулидо (*Ángel Pulido Fernández*), шпански сенатор који се залагао за враћање Сефарда матици, односно Шпанији. С обзиром на то да су у датом периоду шпански званичници и Сефарди, нарочито они са Оријента, успоставили контакт, јеврејско питање постало је изнова актуелно у Шпанији и нашло је одјека и у делима представника Генерације '98. Међутим, поновно буђење свести о улози и значају јеврејског становништва које је некада насељавало Иберијско полуострво наишло је на опречне реакције. У својој студији о присуству Јевреја у шпанској књижевности током XIX и прве половине XX века, Рехрман (2007: 219) је дошао до закључка да је чак и у делима бројних писаца и интелектуалаца просефардских схватања ипак могуће запазити низ негативних предрасуда и стереотипа у погледу на Јевреје. Један од писаца у чијем делу је присутно негативно вредновање Јевреја јесте Пио Бароха. Ставови овог шпанског писца могли су да угрозе Пулидове напоре, као и да одврате Сефарде како од повратка у Шпанију, тако и од било каквог контакта са земљом о којој су већ многи од њих имали оформљену слику окупне маћехе која их се одрекла.

2. Пио Бароха и антисемитизам

Хулио Каро Бароха (1986: 227) указује да је антисемитизам³ доспео у Шпанију крајем XIX века посредством Француске и Немачке. При томе, треба имати у виду да су немачки филозофи снажно утицали на мисао појединих представника Генерације '98, посебно на Бароху који је отворено показивао дивљење према Ничеу и Шопенхауеру. Хименес Кабаљеро мишљења је да Барохина манија према Јеврејима проистиче управо из читања Ничеових, али и студија Артура де Гобиноа (*Joseph Arthur comte de Gobineau*), утемељивача расизма, као и Чемберлена (*Houston Stewart Chamberlain*), чија је књига *Темељи 19. столећа* извршила значајан утицај на идеологију националсоцијализма (према Фајфер 2014: 31). Фајфер (2014: 284) запажа да је свог пса Бароха назвао Тор према германском

3 „Антисемитизам је мржња према Јеврејима базирана на предрасудама, стереотипима и лажима, усмерена према појединцима, заједници, или према институцијама и симболима који су јеврејски или се доживљавају као јеврејски.” (Ковљанин 2018: 2)

божанству, док је врата своје куће и реверсе сакоа китио свастиком знатно пре него што ју је Хитлер начинио симболом немачког расизма.

У периоду током ког Бароха ствара, крајем XIX и током прве половине XX века, Јевреја, наводи Палмеро Аранда (2016: 115), готово да није било на тлу Шпаније. С обзиром на то, шпански антисемитизам у датом периоду сведен је на миметичко подражавање италијанских фашиста и немачких нациста. Према мишљењу Алварес Ђиљида (2002: 293), Барохин антисемитизам уско је повезан са презиром који је осећао према демократији, социјализму, као и према католицизму. Бароха је био агностик и одбацивао је католицизам због негативног утицаја цркве на друштвено-политичку ситуацију у којој се Шпанија налазила. Овај шпански лекар и писац сматрао је да су посредством хришћанства, чији је најгори изданак католицизам, Јевреји семитизовали Европу, при чему је семитски монотеизам, заснован на вери у округног и својевољног Бога из *Старог завета*, резултирао догматизмом, фанатизмом и деспотизмом.

Позивајући се на Асес Бут, Фајфер (2014: 31) казује да ниједна етничка група у Барохином опусу није претрпела оштрију, заједљивију и одсечнију критику него што је то био случај са Јеврејима. Бароха испољава антисемитистичке ставове у делима као што су *Лаура или безуштеина самоћа* (*Laura o la soledad sin remedio*), *Лабугов хошел* (*Hotel del cisne*), *Велики светски торнадо* (*El gran torbellino del mundo*), док је врхунац одбојности коју је осећао према Јеврејима видљив у збирци текстова објављеној 1938. године под насловом *Комунисти, Јевреји и остала гамаг* (*Comunistas, judíos y demás ralea*). Овај текст доживео је чак три издања у периоду од свега неколико месеци, а након његовог објављивања Бароха је постао прототип антијеврејског писца (Палмеро Аранда 2016: 187). Питање ауторства дате збирке било је предмет полемике током низа година. Хулио Каро Бароха, пишчев нећак, пребацио је потпуну одговорност за одабир текстова на аутора предговора, Ернеста Хименеса Кабаљера (*Ernesto Giménez Caballero*), који је пак тврдио да ни на који начин није имао удела у изради овог дела, након чега је оптужио Пија Бароху за злоупотребу његовог имена у циљу прикривања иза истог због изречених ставова. Барохин одговор на наведене оптужбе био је да он, са једне стране, јесте аутор свих одломака укључених унутар дате збирке, али да, са друге стране, није учествовао у одабиру истих, нити је наслов дела произашао из његовог пера, већ га је осмислио уредник Руис Кастиљо Басала (*Ruiz Castillo Basala*). Предговор збирке насловљен је „Пио Бароха: шпански претеча фашизма” (*“Pío Baroja, precursor español del fascismo”*). Сврси-сходно је напоменути да је због фашистичких тенденција по избијању Шпанског грађанског рата Бароха био принуђен да избегне у егзил у Француску, одакле се вратио 1940. године. Збирка представља скуп већ постојећих Барохиних текстова, одломака из бројних романа, исечака са конференцијских излагања и чланака објављених између 1903. и 1936. године. У текстовима је видљиво изједначавање марксизма, комунизма и јудаизма, при чему се наводи да се за сва бића, појаве и ствари семитског порекла везује доктринарно апсолутистички карактер. Бароха ће у текстовима оставити записано да јеврејско бесрамље иде до тих граница да су управо они омогућили продор Мавара на Иберијско полуострво (према Мајнер 2001: 378–384).

Бароха ће кроз своје текстове правити разлику између две велике јеврејске групе: Сефарда и Ашкеназа, који су насељавали различите територије, услед чега су међу њима постојале извесне културолошке разлике. Етноним Сефард, наводи Ивана Вучина Симовић (2010: 90),

„означава припаднике посебне гране јеврејства која је живела на тлу Шпаније и Португала од римског доба до последње деценије XV века, када је прогнана са тих простора. У савремено доба Сефардима се сматрају сви Јевреји који нису Ашкенази, односно који нису пореклом из централне и источне Европе, него потичу са Оријента и из Магреба.”

Ашкенази су живели махом у Немачкој, Француској, централној и источној Европи, а у низу текстова који сачињавају збирку *Комунисти, Јевреји и остала ђамад* окарактерисани су као прости, неотесани, безобзирни. За разлику од Ашкеназа, Сефарди су отворенији, пријатнијег физичког изгледа, вештијег и бриткијег духа, при чему су и обдарени за различите врсте уметности. Међутим, упркос свим наведеним квалитетима, Бароха закључује да су и Сефарди ипак Јевреји, те да су, подједнако као други, инфантилни, похлепни и грабежљиви, колико год дате карактеристике биле опречне. Услед тога, њихово протеривање из Шпаније, премда није чин који може бити оправдан, јесте разумљиво (према Рехрман 2007: 226).

Као припадник Генерације '98, Бароха је трагао за узроцима тзв. проблема Шпаније, а један од узрока, како се рашчитава из његовог опуса, јесу семитски дух и семитска крв који контаминирају шпанску нацију и њен дух. На Барохино ставове утицала је и његова лекарска професија, с обзиром на то да се бавио психофизичком студијом бола. С тим у вези, овај шпански писац у болешљивој домовини дијагностикује јеврејско наслеђе као проклетство које је утицало на назадовање Шпаније. Алварес Ђиљиди (2002: 292) запажа да су Барохина дела испуњена карикатурним ликовима Јевреја који имају економску и политичку моћ, али су одурног физичког изгледа и бескрупулозног морала. Реч је о љубитељима новца склоним сексуалним изопаченостима, округлог и лицемерног карактера, испразног и фанатичног духа без смисла за хумор, а истовремено их одликује и потреба за доминацијом над другим народима. С тим у вези, његови ставови могли би се окарактерисати као антисемитистички будући да су антисемити, наводи Милосављевић (2010: 228), све проблеме новијег доба пребацивали на Јевреје „који су им криви за морално растројство, привредне недаће и национална расула, оптужујући их да су без отаџбине и националног осећаја, прожети само жељом за добити, као и да су носиоци превратничких подухвата”. Управо овакво схватање Јевреја да се запазити у роману *Дрво познања*.

3. Антисемитизам у делу *Дрво познања*

Бароха је сматрао да презир Шпанаца према науци, недостатак солидарности, апатија нижих сталеза, као и терет католичке традиције онемогућавају напредовање ове земље и хватање корака са суседним европским земљама. Сиromaштво, беда, заосталост, проституција, огрезлост у алкохолизам симптоми су болести од које треба излечити Шпанију. Све наведене симптоме овај писац пореклом из Баскије предочава и анализира у роману *Дрво познања* за који је сам једном приликом изјавио да представља његов најбољи филозофски роман, најкомплетније и најубличеније дело настало када је достигао врхунац својих интелектуалних способности (према Саласар Ринкон 1994: 262). Протагониста романа, Андрес Уртадо, студент медицине као што је и сам Бароха својевремено био, из научне перспективе анализира све оно што га окружује, а потом резултате своје анализе саопштава стрицу Итуросу, његовом поверенику, саветнику, учитељу и духовном водичу, све у нади да ће заједно са њим изнаћи лек за болест

од које пати Шпанија. Андрес, сматра Саласар Ринкон (1994), симболизује Барохину младалачку мисао, док Итуриос преноси ставове зрелог Барохе. Будући суочен са свеопштом друштвеном декаденцијом и свестан своје немоћи у покушају да исту промени, односно да утиче на напредак земље, протагониста романа, задојен Шопенхауеровом филозофијом, огорчено и песимистично гледа на живот сматрајући га апсурдом.

Кроз роман *Дрво познања* Бароха се служи медицинском терминологијом и износи став према ком су Шпанци контаминирани семитским духом. При томе, треба имати у виду да се под семитским народима подразумевају превасходно Јевреји и Арапи који су вековима насељавали данашњу територију Шпаније. Јунаци Барохиног романа свесни су да је њихов идентитет обележен семитским наслеђем, те се залажу за прочишћење од истог. Протагонисти покушавају да на све начине докажу да је сваки недоличан поступак Шпанаца узрокован присуством семитских примеса у њиховом духу и њиховој крви. У седмом поглављу првог дела романа, кроз дијалог који воде Андрес и Итуриос, Бароха (2007: 35) успоставља разлику између семитског и иберијског типа људи. Уртадов стриц веровао је да у Шпанији „с моралног гледишта, постоје два типа: иберијски и семитски. Иберијском типу доктор је додељивао снажна и ратничка својства расе; семитском типу, склоности ка грабежљивости, интригама и трговини“⁴. Насупрот истрајности иберијских типова, семитски типови (били то Арапи, Јевреји или Феничани) у већини случајева поседују негативне карактерне особине.

Милованчевић (2010: 229) запажа да су поједини антисемитистички аутори у *Старом завету* тражили доказе за постојање јеврејских „расних особина“ као што су „грамзивост, недостатак племенитости, одсуство идеализма, неограничена себичност, одвратност према народима и државама у којима живе, изигравање закона“. У наслову Барохиног романа налази се један од најпрепознатљивијих старозаветних, а самим тим и јеврејских симбола: дрво познања. Позивајући се на *Стари завет*, Итуриос наводи да је Бог упозорио Адама да се припази дрвета познања добра и зла, јер ће умрети од смрти оног дана када поједе његов плод. Међутим, Бароха (2007: 125) разрађује дату причу и додаје: „Бог је сигурно још додао: једите с дрвета живота, будите свиње, будите егоисти, весело се ваљајте по тлу; али немојте јести с дрвета познања, јер тај опор плод даће вам склоност да се поправите, што ће вас уништити“⁵. Према датом схватању, плодови дрвета познања чине човека паметнијим и свеснијим, али истовремено тужнијим, забринутијим, потиштенијим, услед чега је пожељно одредити се за перманентно активан и практичан живот, без сувишне контемплације о кључним егзистенцијалним питањима, другим речима, за живот у блаженом незнању током ког појединац убира плодове искључиво са дрвета живота. На дати начин показује се да семитска религија, од које је потекао и католицизам, јесте један од кључних узрока назадовања Шпаније, с обзиром на то да није ништа друго до лаж која људима омогућава да воде један привидно срећан живот. И Итуриос и Андрес сагласни су да би овакав савет могао дати само Јеврејин, с обзиром на то да је реч о савету

4 “/.../ en España, desde un punto de vista moral; hay dos tipos: el tipo ibérico y el tipo semita. Al tipo ibérico asignaba el doctor las cualidades fuertes y guerreras de la raza; al tipo semita, las tendencias rapaces, de intriga y de comercio.” (Baroja 1986: 66)

5 “Y Dios, seguramente, añadió: Comed del árbol de la vida, sed bestias, sed cerdos, sed egoístas, revolcaos por el suelo alegremente; pero no comáis del árbol de la ciencia, porque ese fruto agrío os dará una tendencia a mejorar que os destruirá” (Baroja 1986: 175)

„достојном банкарског акционара”⁶ (Бароха 2007: 125). При томе, Итуриос јасно подвлачи да је његова прича само један од примера на основу којих се може увидети колико је „очит практични смисао оног семитског лупештва. [...] Како су ти добри Јевреји намирисали својим кукастим носевима да је стање свесности могло да угрози живот!”⁷ (Бароха 2007: 125), да би недуго затим закључио да су Семити измислили „један материјалистички рај (у лошем смислу), на човековом почетку”⁸ (Бароха 2007: 134).

Адрес и Итуриос, младалачка и зрелија страна Пија Барохе, сагласни су у виђењу да семитски карактер, био он јеврејски, муслимански или хришћански, дефинише оптимизам, поверење и опортунизам, а „све то мора нестати. Научни менталитет људи са севера Европе ће га почистити”⁹ (Бароха 2007: 126). Претече чијом мишљу ће се усмеравати људи са севера јесу, како се то наводи у самом роману, у филозофији, изнад свега у Канту и Шопенхауеру, омиљеном Уртадовом филозофу. С тим у вези истичемо да је управо Кант Јевреје називао скупом трговаца и лопова, али напомињемо да се код Барохе може увидети и одјек Хегелових становишта, будући да је управо овај немачки филозоф тврдио да се Јевреји „налазе на најнижем ступњу човечанства јер су неспособни да се уздигну изнад материјализма” (према Милосављевић 2010: 228). С обзиром на дато стање ствари, Итуриос се залаже за јачање иберијског типа човека и предлаже оснивање школе унутар које ће се образовати иберијски идалзи (*la escuela de los hidalgos*). Игнасио Себријан Коломер и др. (2019: 53) сматрају да би иберијски идалго могао бити схваћен као један вид нат човека, с обзиром на то да је ослобођен стега јудеохришћанске традиције и у потпуности очишћен од семитизма, односно од сваке тенденције ка „понижности [...] превари, грабежљивости, сентиментализму”¹⁰ (Бароха 2007: 136). Надовезујући се на речено, истичемо да је један од циљева припадника Генерације ’98 био стварање идеалног Шпанаца који би насељавао идеалну, жељену или сањану Шпанију. Овај идеални Шпанац, сматра Лаин Ентралго (1948: 448), могао би да проистекне из регенерације већ постојећег, али да би до регенерације дошло неопходно је било раздвојити злато од рђе, те од племенитог метала изградити жељену индивидуу.

Опозицију између иберијских и семитских типова, као и јеврејски опортунизам, Бароха поткрепљује конкретним примерима, успостављајући контраст између Адреса Уртада и његових пријатеља и познаника који припадају семитском типу. Окружење унутар ког се Адрес креће биће управо један од разлога због којих ће он постепено изгубити усхићење које је осећао током првих студентских дана, као и веру у могућност промене (Себријан Коломер и др. 2019: 50). Један од најупечатљивијих семитских типова јесте Хулио Арасил, ком је Уртадо „у понечему признавао извесну супериорност”¹¹ (Бароха 2007: 8). На његовом примеру видљив је Барохин детерминистички поглед на свет, с обзиром на то да његова семитска крв има директног утицаја на његову личност. За разлику

6 “un consejo digno de un accionista del Banco” (Baroja 1986: 175)

7 “¿Cómo se ve el sentido práctico de esa granujería semítica! /.../ ¿Cómo olfatearon esos buenos judíos, con sus narices corvas, que el estado de conciencia podía comprometer la vida!” (Baroja 1986: 175–176)

8 “Los semitas inventaron un paraíso materialista (en el mal sentido) en el principio del hombre /.../” (Baroja 1986: 185)

9 “Todo eso tiene que desaparecer. La mentalidad científica de los hombres del norte de Europa lo barrerá.” (Baroja 1986: 176)

10 “/.../ arrancar toda tendencia a la humildad /.../ al engaño, a la rapacidad, al sentimentalismo...” (Baroja 1986: 187)

11 “/.../ en algunas cosas le reconocía cierta superioridad /.../” (Baroja 1986: 38)

од Уртада, Арасил је незаинтересован за анализу друштвено-политичког стања Шпаније. Бароха (2007: 34) наводи да је Арасилу „годила идеја да у Мадриду има пуно порока и изопачености”¹², на основу чега се запажа да за њега друштвена исквареност не представља проблем, као и да је потпуно интегрисан у мадридско друштво. Може се рећи да Арасил не преиспитује негативне друштвене појаве јер је управо он један од њихових узрочника. Приказујући понашање и ставове Хулија Арасила, као и његово кретање кроз Мадрид, Бароха истовремено разоткрива амбијенте које је неопходно искоренити, коцкарнице, јавне куће, биртије, како би се шпанска престоница усмерила ка регенерацији.

Бароха (2007: 28) ће критиковати и карактерне особине Хулија Арасила, те ће Андрес истаћи да је реч о егоистичном лику ког интересује искључиво лична добробит и који је доминирао над дружином над којом је „испољаво презриву окрутност, без бруталности, женског обележја”¹³. Његов идеал јесте стећи новац, кочијицу и жену, „свиђали су му се раскош, богатство, драгуљи [...] на земаљска добра гледао је очима неког јеврејског проценитеља”¹⁴ (Бароха 9; 35–36). С обзиром на то да се води практичним смислом живота, Арасил је способан да се брзо прилагоди свакој новонасталој ситуацији, а његова бескрупулозност иде до тих граница да је рад и да уновчи привлачност сопствене супруге, те јој уговара састанке са својим пословним партнерима како би побољшао сопствени положај. С тим у вези, напомињемо да су фашисти описивали Јевреје као људе немилосрдног срца, чија је душа празна „и без осећаја ма било за кога, чак спрам властитог рода” (према Милосављевић 2010: 236).

Уртадову дружину чинили су махом представници семитског типа. Поред Арасила, један од Андресових блиских дружбеника јесте и Монтанер, младић који је окарактерисан као „непријатељ сваке жестине и егзалтације, био је лењ, миран, љубитељ удобности”¹⁵ (Бароха 2007: 36). Алварес Ђилида (2002: 293) наводи да је Бароха Јеврејима сматрао и Каталонце, с обзиром на то да је у Каталонији, пре протеривања, био стационаран највећи део јеврејског становништва. Одбојност коју је Бароха осећао према Каталонцима као савременим Јеврејима видљива је на примеру Каталонца по имену Хајме Масо за ког се у роману *Дрво познања* наводи да је био жигосан као сујеверни дегенерик (Бароха 2007: 27). Имајући у виду дате описе, учачамо да је Барохино виђење Јевреја засновано на темељу предрасуда и стереотипних виђења која су о датој групацији формирана још током средњег века.

Секулић (2019: 1) наводи да „предрасуда подразумева суд донет без претходног расуђивања и став са следећим карактеристикама: генерализација, парцијално представљање које претендује на целовитост, логичка неоснованост, емотивни однос према предмету [...]”. Иста ауторка истиче да предрасуде могу укључивати и позитиван и негативан однос, при чему негативан однос повлачи за собом „осуђивање, потцењивање, непријатељски став и у питању су најчешће расне или етничке предрасуде” (Секулић 2019: 31), што је видљиво на Барохином примеру. Извор за формирање предрасуда и стереотипа о Јеврејима

12 “Una de las ideas gratas, a Julio era pensar que había muchos vicios y depravaciones en Madrid.” (Baroja 1986: 66)

13 “Aracil demostraba casi siempre una crueldad desdeñosa, sin brutalidad, de un carácter femenino” (Baroja 1986: 58)

14 “.../ le gustaba el fausto, la riqueza, las alhajas /.../ Miraba los bienes de la tierra con ojos de tasador judío.” (Baroja 1986: 39; 67)

15 “Era enemigo de lo violento y de lo exaltado, perezoso, tranquilo, comodón.” (Baroja 1986: 67)

у периоду средњег века биле су друштвено-политичке околности у којима су живели. Наиме, Фајфер (2014: 40) истиче да је Јеврејима у датом периоду било забрањено да поседују земљишне поседе. Будући да нису могли да се баве земљорадњом, Јевреји су превасходно насељавали градове у којима им је пак било забрањено да се баве низом професија. Разлог овакве политике, наводи Ковљанин (2018: 11), „лежао је пре свега у чувању монопола и спречавању конкуренције домаћим трговцима и занатлијама [...]. С друге стране, хришћански владари су позивали Јевреје да раде за њих као скупљачи пореза или да се баве позајмљивањем новца (јер је црква забрањивала хришћанима да се тиме баве)”. Управо из датог разлога Јевреји су били омражени унутар хришћанског дела становништва и означени као зеленаши и експлоататори који се богате на рачун туђе беде, при чему се у потпуности занемарила чињеница да им је опсег пословног деловања био ограничен. Дато виђење Јевреја присутно је и у делу Пија Барохе, с обзиром на то да ниједна јеврејска фигура не тежи духовном уздицању, већ искључиво стицању материјалних добара. На основу описа друштвене Андреса Уртада приметно је да Бароха не прави разлику међу Јеврејима, те се на основу реченог да закључити да је његово виђење базирано на предрасудама будући да предрасуда „подразумева став да сви појединци припадници неке групе поседују оне квалитете који се приписују целој групи” (према Секулић 2019: 32).

Паралелно са презиром који је Уртадо осећао према пријатељима, у роману је приметно да је према њима истовремено гајио и извесну врсту симпатије. У појединим поглављима Уртадо обзнањује његово дивљење према начину на који његова пријатељи поимају живот, те казује да му је у извесној мери разумљива њихова филозофија успеха и егоизма, филозофија практичног човека од акције. Речено се може протумачити као доказ да и Уртадо неминовно носи у себи дозу семитског духа, те да га управо овај део идентитета онемогућава да раскине пријатељске споне и да у потпуности презре све негативне одлике семитских типова. Посматрајући и анализирајући друштво унутар ког се креће, уз сталну аутоанализу, Андрес ће закључити да је „Шопенхауеров песимизам готово математичка истина. Свет му је изгледао као мешавина луднице и болнице, бити интелигентан значило је бити несрећан, а до среће се могло доћи једино кроз несвесност и лудило”¹⁶ (Бароха 2007: 47). Управо дата спознаја о његовом учешћу унутар свеопште луднице јесте оно што ће га навести да се згрози над самим собом, као и да себи одрекне право на родитељство истичући да је ништа друго до „затровани и трули изданак који не треба да има потомство”¹⁷ (Бароха 2007: 231).

Андреса Уртада затровало је семитско окружење. У разговору који води са Лулу, девојком чију сестру је Арасил искористио, а потом одбацио, Уртадо, у својству „посматрача друштвене неправде”, како себе дефинише, чини осврт на свој пређашњи посао хигијеничара и описује страхоте кроз које пролазе проститутке у борделима у којима раде. Датим страхотама Андрес је и лично сведочио будући да му је један од послова био да их прегледа и издаје дозволе за рад. Ганут положајем жена које се баве овим занатом, као и чињеницом да их друштво својим нечињењем додатно стигматизује, Андрес закључује:

16 “Andrés se inclinaba a creer que el pesimismo de Schopenhauer era una verdad casi matemática. El mundo le parecía una mezcla de manicomio y de hospital; ser inteligente constituía una desgracia, y sólo la felicidad podía venir de la inconsciencia y de la locura. Lamela, sin pensarlo, viviendo con sus ilusiones, tomaba las proporciones de un sabio.” (Baroja 1986: 81)

17 “/.../ él se consideraba como un producto envenenado y podrido, que no debía tener descendencia.” (Baroja 1986: 298)

„Све је то заостало од маварског и јеврејског у шпанском; сматрати жену пленом, склоност ка варању, ка лажи... То је последица семитске преваре; имамо семитску религију, имамо крв семитску. Из тог нездравог фермента, помешаног с нашим сиromаштвом, нашим незнањем и нашом сујетом, долазе сва зла”¹⁸ (Бароха 2007: 210).

Бароха се изнова служи научним језиком и стилем и даје дијагнозу Шпаније изједначавајући јеврејски и маварски утицај са хемијским процесом ферментације, растварања органских супстанци у једноставнија једињења који се може изазвати деловањем бактерија, ензима и гљивица. На овај начин Бароха постулира да је шпански дух болестан и деформисан будући да је настао као производ врења у ком су деловале бројне штетне супстанце, у првом реду семитска крв и семитска религија. С тим у вези, чини се да се у Барохиној мисли може уочити одјек расистичког учења већ споменутог грофа Артура де Гобиноа који је узрок пропадања народа видео у биолошким законитостима. Чинећи осврт на Гобиново учење, Никезић (2014: 432) указује да је овај утемељивач расизма истакао да „народи умиру зато што њихови расни елементи постају дегенерисани чинећи временом и саме народе дегенерисане”. С тим у вези, иста ауторка позива се и на једно од Гобинових запажања:

„Дегенерисани народ је онај народ који је изгубио своју унутрашњу вредност зато што у венама његових припадника не тече иста крв него је изворна крв кроз разна мешања разблагана, или је чак нестала изгубивши изворна расна обележја чији је носилац крв, због чега народ не може да опстане и осуђен је на пропаст” (према Никезић 2014: 432).

Барохин роман *Дрво познања* објављен је у оквиру трилогије *Раса (Raza)*. Према критичари наводе да се Барохин концепт „расе” односи на карактер и личност Шпанаца, Рехрман (2007: 225) сматра да његова становишта ипак нису далеко од расистичких токова епохе у којој је стварао. Да расистичка страна Пија Барохе може бити предмет разматрања, говори у прилог и чињеница да према теорији расизма „између раса које чине људски род (врста *homo sapiens*) постоје дубоке, биолошки условљене разлике, које се не могу прећи; ако и могу, то ’мешање раса’ крајње је непожељно, те расе треба да живе одвојено” (Милашиновић, Кекић 2010: 33). Милашиновић и Кекић (2010: 33) наводе даље да се људске расе не разликују само према морфолошким (телесним) карактеристикама, већ и према психичким (моралним, естетским и интелектуалним квалитетима). Управо је јеврејска примеса, поред маварске, у делу Пија Барохе означена као штетна и као претња за шпански дух, услед чега је и полагао наде да ће нестати пред већ споменутом најездом народа са севера. С обзиром на то да је оно што је семитско означено као „нездрави фермент”, као и да је Бароха најпапетнијим решењем за Јевреје сматрао њихово потпуно напуштање Европе коју су угрожавали својим паразитским бивствовањем (Маинер 2001: 381), можемо рећи да овај писац Јевреје посматра као Друге или туђинце. С тим у вези, истичемо да

„у расистичкој идеологији појмови ’туђе’ и ’туђинац’ су и синоними свих негативних тачака пресецања разних стереотипа, предрасуда и страхова. Тако је ’туђе’, у расистичкој интерпретацији, увек, насупротив ’моме’. Оно је нешто непознато са чиме се не треба ородити, мешати, чак га не треба ни додиривати, јер доводи у питање расну, националну, верску или идеолошку правоверност и чистоту, али и зато што у себи

18 “Todo eso es lo que queda de moro y de judío en el español; el considerar a la mujer como una presa, la tendencia al engaño, a la mentira... Es la consecuencia de la impostura semítica; tenemos la religión semítica, tenemos sangre semita. De ese fermento malsano, complicado con nuestra pobreza, nuestra ignorancia y nuestra vanidad, vienen todos los males.” (Baroja 1986: 273)

носи и из себе може да посеје непосредно уништење 'моје' расе, и 'моје' нације" (Ми-лашиновић, Кекић 2010: 34).

Позивајући се на Пажоа, Секулић (2019: 42) наводи да препознајући Другог појединац препознаје разлику која може да омогући боље одређење и стране и властите културе посматрача. Семитски типови у роману *Дрво познања* преузимају, стога, функцију Другог који враћа поглед на самог Андреса Уртада. Међутим, спознаја Другог у овом делу не води ка прихватању другости, већ ка још већем удаљавању не само од тог истог Другог, него и ка удаљавању од себе самога, будући да све оно што је у процесу труљења, како Андрес описује сопствено стање, јесте осуђено на изумирање. Андрес Уртадо, трули изданак, на крају романа извршава самоубиство.

4. Закључак

У свом делу Бароха користи асоцијације на особине и поступке које призива помен Јевреја како би им приписао све оно што је супротно шпанској „вечитој традицији” на којој представници Генерације '98 граде свој програм. Јевреји су означени као страни елемент који не чини интегрални део дате традиције, услед чега је нужно његово одстрањивање. Овај шпански писац јеврејско наслеђе не разматра у терминима вредне културне баштине, већ у терминима проклетства које се обрушило на Шпанију и које је један од узрока друштвено-политичке кризе у коју је ова земља запала. Бароха успоставља бинарну опозицију између семитског и иберијског типа човека и залаже се за изградњу идеалног Шпанца који ће бити школован у „школи за идалге”. Иберијски идалго требало би да буде очишћен од свих елемената семитског духа који представља „нездрави фермент”, услед чега контаминира и квари шпански дух. Барохина слика Јевреја прожета је низом предрасуда, те су ови окарактерисани као преваранти, зеленаци, оснивачи јавних кућа и бескрупулозни утемељивачи „материјалистичког раја” који, будући да су предност давали опортунистичком животу у сталној акцији и убирали плодове искључиво са дрвета живота, нису имали способност да разумеју како свет функционише. Семитизам је, према Барохином становишту, својим лажима управљао светом све до осамнаестог века када је изнова дошло до уздизања германског начина промишљања, оног који вреднује знање и истину до којих се долази кроз науку. Међутим, премда је Итуриос у роману *Дрво познања* постулирао да ће семитизам нестати под најездом германских народа са севера, те да је изградња идеалног шпанског идалга, очишћеног од свих семитских примеса, могућа, превагу у роману односи Шопенхауеров песимистични поглед на свет, у ужем контексту на декадентну Шпанију, услед чега ће Барохини ликови одустати од борбе против семитизма сматрајући је узалудном. Упркос свим анализама и предложеним начинима на које би иберијски дух могао да се супротстави семитском, Итуриос, зрели део Барохине свесни, онај који говори на основу проживљеног искуства, закључиће да је крах семитизма немогућ, те да ће овај наставити да господари светом кроз чудесне аватаре (Бароха 2007: 126). У Барохиној мисли семитско ће увек бити означено као супротно ономе што је иберијско. Међутим, истовремено је реч о нечему што, упркос свим жељама, не може бити избачено из шпанског организма. С тим у вези, Барохине идеје које би требало да имају покретачку силу и које би требало да допринесу регенерацији шпанског друштва, остаће, као идеје свих представника Генерације '98 на нивоу жељеног, али неоствареног идеала.

ЛИТЕРАТУРА

- Алварес Ђиљиди 2002: G. Álvarez Chillida, *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812-2002)*, Madrid: Marcial Pons.
- Бароха 1986: P. Baroja, *El árbol de la ciencia*, Madrid: Ediciones Caro Raggio/Cátedra.
- Бароха 2007: П. Бароха, *Дрво познања*, Београд: Утопија.
- Вучина Симовић 2010: И. Вучина Симовић, *Ставови говорника према јеврејско-шпанском језику: у прилоз стварању шпологије одржања/замене језика*, Београд: Филолошки факултет.
- Дига 2007: Ж. Дига, *Културни животи у Европи на прелазу из 19. у 20. век*, Београд: Слио.
- Каро Бароха 1986: J. Caro Baroja, *Los judíos en la España moderna y contemporánea*, Vol. 3, Madrid: Ediciones Istmo.
- Кољанин 2018: М. Кољанин, *Наставни материјал за борбу против антисемитизма, Јеврејски народ и антисемитизам (од старога века до 1918. године)*, Београд: Пропаганда Јовановић.
- Лаин Ентралго 1948: P. Lain Entralgo, La generación del 98 y el problema de España, *Arbor*, 36, 417–438.
- Маинер 2001: J. C. Mainer, Los judíos en la literatura española de la primera mitad del siglo XX: Notas sobre un tema, en: I. M. Hassan, R. Izquierdo Benito (coord.), *Judíos en la literatura española*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla la Mancha, 375–402.
- Милашиновић и Кекић 2010: S. Milašinović, D. Kekić, Savremeni rasizam – bezbednosni izazov, rizik i pretnja, *Međunarodna politika*, god. LXI, br. 1137, 31–52.
- Милосављевић 2010: О. Milosavljević, *Savremeni fašizam: Percepcija fašizma u beogradskoj javnosti, 1933-1941*, Beograd: Zagorac.
- Никезић 2014: Т. Никезић, Утицај културе деветнаестог века на Рихарда Вагнера, *Тогитињак Факултета за културу и медије*, год. VI, бр. 6, 423–436.
- Палмеро Аранда 2016: F. A. Palmero Aranda, *El discurso antisemita en España (1936-1948)*, Madrid: Univesidad Compuлтense de Madrid.
- Рехрман 2007: N. Rehrmann, El síndrome de la Cenicienta, moros y judíos en la literatura española del siglo XIX y XX, en: G. Álvarez Chillida, R. Izquierdo Benito (coord.), *El antisemitismo en España*, Cuenca: Ediciones de la Universidad Castilla la Mancha, 207–236.
- Себријан Коломер и др. 2019: I. Cebrián Colomer, L. Moreno Lozano, N. G. Pérez Martínez, P. Tejada Tello, *Lengua castellana y literatura, 2 Bachillerato*, Valencia: Tabarca Llibres.
- Саласар Ринкон 1994: J. Salazar Rincón, El autor en su doble: Don Pío Baroja y *El árbol de la ciencia*, *Epos: Revista de filología*, 261–297.
- Секулић 2019: М. Секулић, *Шпанија Милоша Црњанског: имаголошка студија*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Секулић, Стевановић 2019: М. Секулић, С. Стевановић, Дон Кихот између књижевности, мита и бренда, у: Д. Бошковић, М. Ковачевић, Н. Бубања (ур.), *Брендони у књижевности, језику и уметности* (Зборник радова са научног округлог стола у оквиру XIII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 85–97.
- Фајфер 2014: U. Pfeifer, *La narrativa española durante la Segunda Guerra Mundial: rasgos germanófilos e influencias nacionalsocialistas*, Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.

EL ANTISEMITISMO EN LA OBRA DE PÍO BAROJA

Resumen

El objetivo del presente trabajo es analizar los prejuicios sobre judíos presentes en la obra de Pío Baroja, uno de los máximos representantes de la Generación '98, con la intención de revelar los rasgos antisemíticos encubiertos bajo las mismas. La atención especial viene dada al análisis de su novela *El árbol de la ciencia* en la que predomina la imagen grotesca de los judíos descritos como hipócritas, fanáticos, fundadores de los prostíbulos e inventores de un "paraíso material". Teniendo en cuenta que uno de los objetivos de los representantes de la Generación '98 fue feroz análisis de los males políticos, sociales y morales de España, indicamos que Baroja examina su patria enfermiza y diagnostica que el patrimonio judío no es nada más que una maldición, un "fermento malsano" del que vienen todos los males y que imposibilita el progreso de España ya que no forma parte integral de la esencia de lo español. Buscando las posibles causas que han conducido al país a la decadencia, es decir las causas del "problema" de España, Baroja llega a la conclusión que la religión semítica, la sangre y el espíritu semita han contaminado y degenerado la nación española. Los judíos, por lo tanto, en la obra de Baroja serán marcados como Otro amenazante, un elemento que resulta ser peligroso y dañoso para el "tipo ibérico", es decir, para el "hidalgo español", un tipo de español ideal, similar a superhombre. Analizando distintos ejemplos de "tipo semita" que forman parte de la cuadrilla de Andrés Hurtado, el protagonista de la novela *El árbol de la ciencia*, demostramos que, para Pío Baroja, lo judío es reflejo de los valores negativos, de las lacras sociales que tienen que ser erradicadas de la sociedad española, dado que su eliminación es uno de los principales requisitos para el futuro progreso de España.

Palabras clave: Pío Baroja, antisemitismo, judíos, *El árbol de la ciencia*, Generación '98

Svetlana V. Stevanović